

ZÁVĚR

Pragmatismus jako akademicky pěstovaná filosofie prodělává v současné době ústup ze slávy. Jak ukazuje průběh mezinárodních filosofických sjezdů, pragmatismus už není převládajícím směrem v americké filosofii. I to, že v americké filosofické literatuře z posledních let mají představitelé jiných směrů početní převahu nad pragmatisty¹, svědčí o ztrátě prestiže tohoto směru, kterou někdy konstatují i nemarxisticky orientovaní američtí filosofové.² „Zlatý věk“ americké filosofie, v němž měl pragmatismus dominující úlohu, již minul.

Nelze však říci, že pragmatismus neexistuje jako filosofický směr na univerzitách v USA. Po smrti Johna Deweyho (1952) nemá sice pragmatismus už žádného klasika, avšak na amerických univerzitách působí Deweyovi epigoni, kteří tradují pragmatistickou filosofii a aktivně ji propagují jak v přednáškách a publikacích, tak v neposlední řadě různými akcemi, jako jsou oslavy výročí Deweyova narození apod.

Snahy podporovat vliv pragmatismu začaly již v době, kdy byl pragmatismus v plné síle, a vyznačovaly se neobyčejnou vynalézavostí. Už od první poloviny třicátých let, kdy byly souborně publikovány Peircovy spisy (v letech 1931–1935) je možno například také pozorovat úsilí o renesanci Peircovy filosofie, které pokračuje dosud.³

Nelze zapomínat na to, že pragmatismus žije i pod jinými jmény a že zejména americkou vědu stále ovlivňuje operacionalismus, jehož základem jsou v podstatě některé důležité prvky pragmatismu rozvedené a zformované v metodu vědního bádání. I kombinování pragmatismu s někte-

¹ Viz např. sborník statí amerických buržoazních filosofů *American Philosophers at Work* (ed. Sidney Hook, New York 1956), který podává jistý celkový obraz o jejich činnosti.

² Např. J. H. Randall Jr. v článku *The Future of John Dewey's Philosophy* přiznává, že je sotva novinkou, že myšlení Johna Deweyho už není nejnovější filosofickou módou — viz *The Journal of Philosophy*, Vol. LVI, No 26, December 17, 1959, str. 1007. Srov. též John E. Smith, *The Spirit of American Philosophy*, Oxford University Press, New York 1963, str. 200.

³ Na doklad toho je možno uvést obsáhlou knihu J. Feiblemana *An Introduction to Peirce's Philosophy, Interpreted as a System*, z roku 1946, nebo knihu *The Development of Peirce's Philosophy* z roku 1961, jejímž autorem je G. Murray Murphy.

rými směry současné západní filosofie, hlavně s novopozitivismem, sémiotismem a existencialismem, je projevem toho, že vliv pragmatismu jako filosofického směru ani dnes nepřestává.⁴

V pragmatismu, hlavně u Peirce a Jamese, najdeme mnoho shodného s teoretickými principy kybernetiky. Wienerovo řešení problematiky determinismu⁵ silně připomíná Peircovy myšlenky o tychismu a evoluci,⁶ Jamesovo pojetí duševního života jako náhodného toku obsahu vědomí,⁷ ve kterém původně není žádný řád, ale náš duch jej tam může vnášet, například při vnímání apod.⁸ Kybernetika má také zjevně i některé styčné body s pragmatisticky fundovanou psychologií E. L. Thorndika, zkoumající vztah stimulů a reakcí a utváření reakcí organismů. Uvážíme-li, že kybernetika bývá v dnešní době někdy považována za jeden ze závažných podnětů pro další rozvíjení marxistické filosofie podle soudobých výsledků vědy,⁹ ukazuje se tím více potřeba, aby i pragmatismus byl předmětem kritické pozornosti.

Americký pragmatismus filosoficky ztvárňuje v mystifikované formě jeden ze závažných lidských problémů: překonávat vlastní neutuchající aktivitou iracionální stránku světa, v němž člověk žije, i svého světa vnitřního. Je idealisticky zkresleným výrazem úsilí být stále iniciativní, vynalézavý, nedat se odradit překážkami, neúspěchy, neváhat a nebát se ani při nezdaru začínat znovu. Třebaže americký pragmatismus zpodobuje tuto reálnou dimenzi lidského života v idealistickém přetvoření, je v tom jedno z tajemství jeho trvanlivosti. Především proto, že po filosoficko-antropologické stránce má pragmatismus takovýto hlavní smysl, popírali bychom specifičnost pragmatismu, kdybychom jej klasifikovali jako druh empiristické filosofie nebo jako odrůdu filosofie života či pokračování konvencionalismu. Pragmatismus amerických autorů představuje nepochybně nový a specifický směr filosofování, třebaže tento směr navazuje na některé významné proudy evropského filosofického myšlení. Původnost pragmatismu je hlavně v tom, že originálně spojuje a syntetizuje prvky obsažené v evropské filosofii – empirismus s hlediskem praxe i antropologickým zřetelem.

Pragmatismus sice vyzdvihuje některé důležité problémy, jako jsou otázky pravdy a účelného jednání, aktivity člověka, jeho iniciativy, pracovní zdatnosti apod. Avšak ani způsob jejich vytyčení, ani jejich zodpovězení nelze z pragmatismu přijímat. Mají-li tyto otázky být detailněji vědecky propracovány ve filosofii a jiných společenských vědách, je třeba při tom vycházet z marxistického, pragmatismu protikladného hlediska.

⁴ O trvajícím vlivu viz Gerhard Lehmann, *Geschichte der Philosophie*, XI, *Die Philosophie im ersten Drittel des zwanzigsten Jahrhunderts*, Zweiter Teil, Berlin 1960, str. 82.

⁵ Srov. Norbert Wiener, *Kybernetika a společnost*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1963, str. 25 n.

⁶ Srov. C. S. Peirce, *Chance, Love and Logic*, London – New York 1923, str. 202.

⁷ Viz W. James, *Principles of Psychology*, New York 1918, I, kapitola *Stream of Thought*.

⁸ Viz W. James, *Pragmatism*, Praha 1918, str. 166.

⁹ Viz Roger Garaudy, *Marxismus 20. století*, Nakladatelství Svoboda, Praha 1968, str. 57 n.